

ЭТНИЧЕСКИЯТ ПРОИЗХОД НА КИРИЛ И МЕТОДИЙ (Историографски бележки)

Василка Тъпкова-Займова, Димо Чешмеджиев
(Институт за история, БАН)

Вопрос об этническом происхождении Константина-Кирилла и Мефодия является одним из самых обсуждаемых вопросов славянской филологии и медиевистики в целом. В статье сделана попытка собрать и представить все гипотезы, связанные с этой проблематикой. Более подробно рассматриваются две самые главные гипотезы – славянская и греческая.

The question about Konstanin-Cyrl and Methodius ethnical origin is one of the most discussed questions in Slavic philology and medieval studies. The paper tries to gather and present all hypotheses in this regard. Special attention is paid to the two most popular ones – the Greek and Slavic hypotheses.

Един от най-дискуссионните въпроси в кирилometодиевистиката е този за етническия произход на Кирил и Методий¹. Споровете са породени най-вече от недостатъчния доказателствен материал в ранните исторически извори. В зората на славистиката се приема, че Кирил и Методий са гърци по произход, на основание на това, че са византийци. Първ, който се опитва да ревизира това схващане, е **Ю. И. Венелин**. Някои от неговите аргументи продължават да се използват и до днес от привържениците на тезата за славянския произход на Кирил и Методий. Според него не всеки жител на гръцката империя (Византия) е грък, тъй като тя е многонационална, и римлянин (ромей) не означава непременно грък. Не може да се приеме, че Кирил и Методий, които са покръстили българите, са гърци, защото грък не може да научи толкова добре български език. Освен това Методий, който според Венелин е идентичен с живописеца Методий от известната византийска легенда, бил приет в българския двор (около 846 г.), а това за един грък е невъзможно. Знаейки това, византийците изпратили в България един истински българин под прикритието на живописец. Всички обкръжаващи Византия народи са получили благовестието на Христовото учение от своите имперски едноплеменници, а защо е било необходимо на българите да чакат гърците, пита Венелин. Трудностите, понесени от Кирил и Методий за въдворението на Христовото учение между българите, както и за въвеждане на славянската писменост, показват, че са истински български патриоти. Най-обширно той обосновава доказателството, че Свещеното писание е било преведено първоначално на български език, следователно братя-

¹ В. Тъпкова-Займова, Д. Чешмеджиев. Произход на Кирил и Методий. В: Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 3, С., 2003, с. 343-349.

та са били българи. Важно е да се отбележи, че Венелин не различава (пра)българи и славяни².

Тези идеи са подети от **Васил Априлов**, който смята, че византийският двор и патриарх Фотий изнамират славянската азбука, за да направят българите християни. Те възлагат тази мисия именно на Кирил и Методий, защото знаели славянски, или български език. Въпреки че гръцките и латинските легенди ги наричат гърци (римляни, ρώμαιοί), това не означава, че те са гърци, защото всички жители на Римската империя (Византия) са наричани така независимо от техния произход. За да може някой да изнамери някоя азбука и да преведе на този език свещените книги, той трябва да е достатъчно сведущ по този език. Гърци не биха могли да научат достатъчно добре славянски, тъй като те по принцип смятат за унижение да учат варварски езици, а и не могат да ги учат добре. Създателите на българската азбука Кирил и Методий, солунски жители (в Солун живеят българи, а не сърби, както твърдят съвременни сръбски писатели), трябва да са били същински българи, научили гръцки в Цариград. Основно внимание Васил Априлов отнежда на това, че Свещеното писание е било преведено на български език³.

През 1843 г. се откриват така наречените *Панонски жития на Кирил и Методий*, които поставят въпроса в нова светлина. **М. П. Погодин** смята, че всички основания за гръцкия произход на братята са оборими – раждането в Солун, службата на бащата. Защо стратегът Лъв да не може да бъде славянин, щом много от неговите съвременници на високи длъжности в империята били славяни? Солун е гръцки град, но по това време бил населен със славяни даже повече, отколкото с гърци. Освен това според Погодин в живота на Кирил и Методий не виждаме гръцки признаци – гърците ги влече винаги въщи, а те пътували непрекъснато, не си спомнят своето отечество, а техните ученици намират убежище между славяните, а не в Гърция.

Погодин предлага и текстологически доказателства. Той привежда известния пасаж от *Пространното житие на Методий* (ЖМ), гл. 2:

“Бѣ же рода не хуѣда ѿ обоюдѣ, нѣ вельми добра и чьстѣна, знаема пьрвѣе вѣмѣ и црѣльнѣ и вьсею Селѣньскою страною, такоже и тѣлесньги ѿ него образѣ владашеса. По томоу же и пьрѣци, любяще и из дѣтѣска, чьстѣньгиа вьсѣдѣ дѣлахоу, дондеже црѣ (оувѣдѣвѣ) вѣстрѣсть ѿ него, княженне ѿ него дастѣ държати словѣньско — рече же азѣ, тако прозьра, како и хоташе оучитѣла словѣньскѣ послати и пьрѣваго архипѣпа, да вѣтѣ прооучилѣса вьсѣмѣ обьчудѣмѣ словѣньскѣимѣ и обьчлѣ га по малѣу.”⁴

² Ю. И. Венелин, *Критические исследования об истории болгар*, М., 1849, с. 48-68.

³ В. Е. Априлов. *Българските книжници или на кое славянско племе собствено принадлежи кирилловската азбука?*, Одеса, 1841; *Денница новобългарского образования*, ч. 1, Одеса, 1841 (=В. Е. Априлов. *Събрани съчинения*, под. ред. на проф. М. Арнаудов, С., 1940, с. 19-27, 41-42).

⁴ Климент Охридски. *Събрани съчинения*, т. 3 (подг. за печат Б. Ст. Ангелов, Х. Кодов), С., 1973, с. 187.

Ако авторът е смятал Кирил и Методий за гърци, то по какъв начин той би направил забележката, че гърците ги обичали от детските им години? Това, че братята били известни на цялата Солунска област, показва по-скоро славянски, а не гръцки произход. Съобщението в ЖМ, че Методий е назначен за воевода на славянско княжество, трябва да се тълкува не че той там научил славянски, а само славянския начин на живот, макар че самият Погодин го смята за странно. М. Погодин привежда и сказание за Кирил Философ от Синодален пролог № 247 от XIII или XIV в., където се казва, че св. Кирил, взет в императорския двор за възпитание, изучил философията и четири езика – елински, римски, сирски и жидовски, като задава въпроса, ако той е грък, защо му е да учи гръцки?⁵

Погодин акцентира на прочутия пасаж от гл. 5 на ЖМ:

“Тъгѣда цръ Михаилъ рече къ философу Костантинуу: “Слъшиши ли, философе, рѣчь сню? Инъ сего да не можеть сътворити, развѣ тебе. Тѣ на ти дари мнози и понлѣ братѣ свои, игоуменъ Мефѣдин, иди же. Бѣ въ юста селюнанина, да селюнани въси чинсто словѣньскыи вѣсѣдоують”⁶ и го смята за сигурно свидетелство, че Кирил и Методий са славяни⁷. Авторът набляга на филологическите доказателства, че преводите на Свещеното писание са правени от славяни, а не от гърци, а също на други паметници – житие на Кирил, намерено от А. Гилфердинг в сборник от XV–XVI в. в Далмация, където се известява, че Кирил е българин; Климентовото похвално слово за св. Кирил, където се съобщава че светецът отишъл в западните страни и превел целия църковен закон “от гръцки на своя език”; Excerptum de conversione Carantanorum” от XIII в., където се споменава следното: “Supervenit quidam Scлавus ab Histriae et Dalmatiae partibus, nomine Methodius, qui adinvenit slavicas litteras, et slavice celebravit divinum officium”⁸.

М. Погодин привежда и атонско предание, записано от Арсений Суханов, за това, че бащата на братята бил българин, а майка им – гъркиня.⁹ Важен аргумент, многократно повтарян и до ден днешен, изтъкнат от Погодин, е за мълчанието на съвременните гръцки писатели за Кирил и Методий¹⁰.

⁵ М. П. Погодин. Речь, произнесенная в заседании Московского общества любителей российской словесности 11 мая 1863 года в память о св. Кирилле и Мефодии. В: Кирилло-Мефодиевский сборник, М., 1865, с. 96–100.

⁶ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 188.

⁷ М. Погодин, цит. съч., с. 102.

⁸ Цит. по: М. Погодин, цит. съч., с. 102–103.

⁹ Според това Сказание, което Арсений Суханов слушал от игумен на Зографския манастир в молдавския манастир Добровец, Кирил Философ “редилси ѿ отца волгарина, и ѿ матери грекини, и навик грамоте грецескои и латинскои словенскому языку”, вж. Б. Ст. Ангелов, Из старата българска, руска и сръбска литература, т. 2, С., 1967, с. 25.

¹⁰ М. Погодин, цит. съч., с. 104.

Същевременно в полемика със славянската продължава да се развива и гръцката теза за народността на Кирил и Методий. **К. Я. Грот** подчертава гръцката култура и връзките на двамата братя с константинополския двор – те са мисионери, пратени от императора; те са синове на виден византийски велможа; Методий е управител на славянско княжество; Константин е повикан да се учи в императорския двор заедно с императора, и изобщо в пълна степен те са продукти на гръцката високообразована обществена среда и на гръцката култура¹¹.

П. А. Лавровски не се съмнява в гръцкия произход на братята, макар че голяма част от първостепенните източници мълчат по този въпрос, но той се основава на “залцбургския летописец” (873 г.), съвременник на Кирил и Методий, който нарича Методий “грък”, като отхвърля сведенията в някои по-късни източници като краткото житие на Кирил (“Успение Кирилово”), според което Кирил е българин, а също “Conversione carantanorum” от XIII в., където Методий е наречен “славянин”¹².

Известният руски византолог **Ф. И. Успенски** смята, че Кирил и Методий са били от славянски произход, защото титлата “друнгарий”, която е носел баща им, е била титла на славянски племенен вожд. Такъв е бил не само Лъв, но за известно време и самият Методий¹³. Тази идея не се приема, тъй като очевидно терминът не е от славянски произход и друнгариите не са свързани единствено със славяните¹⁴.

Много рано се появява и трета, компромисна теза, която може да се смята за вариант на славянската. Това е тезата за смесения гръко-славянски произход на Кирил и Методий. Неин най-изтъкнат защитник е **А. Будилович**, според когото по произход Кирил и Методий не били нито гърци, нито славяни в тесен смисъл, а гръко-славяни във физическо и духовно отношение. Той смята, че още през VIII в. славяните населявали Солунската област, а през IX в. славянският вече бил втори разговорен език в областта. Славяните заемали високи постове във византийската йерархия. От друга страна, той подчертава, че отношението на образованите гърци към славяните през IX в. не е било като на фанариотите по-късно, и посочва подкрепата, която патриарх Фотий и император Михаил III дават за изграждането на славянската църква. Важен момент в неговата теза е мълчанието на пространните

¹¹ К. Я. Грот, Взгляд на подвиг славянских первоучителей с точки зрения их греческого происхождения, Мефодиевский юбилейный сборник, Варшава, 1885, с. 1-22.

¹² П. Лавровский. Кирилл и Мефодий, как православные проповедники у западных славян в связи с современною им историею церковных несогласий между Востоком и Западом, Харьков, 1862, с. 216.

¹³ Ф. И. Успенский. На память тысячелетней годовщины славянских просветителей. В: Киевская старина, 1885, вып. 12, с. 107-125 (недостъпно), цит. по Т. Василевски, Славянският произход на солунските братя Константин-Кирил и Методий, България и Византия IX-XV в., С., 1997, с. 62.

¹⁴ Ю. Кулаковский. Друнг и друнгариий, Византийский временник, 9, 1902, с. 1-30; срв. Т. Василевски, цит. съч., с. 62-63.

жития по въпроса за народността на Кирил и Методий. След редица размишления той заключава, че самите Кирил и Методий и техните ученици не са придавали никакво значение на въпроса за народността и “ако не фактически, то поне в желанието си са слели в жилите си гръцка и славянска кръв”¹⁵.

А. Лескин, който е убеден, че братята са гърци, набляга на съвършеното знание на славянския език и търси причината за това в техния билингвизъм – през IX в. Солун е гръцки град, но предградията и околностите му са изключително славянски, и затова Кирил и Методий са знаели славянския като роден¹⁶.

Полският учен **А. Брюкнер** категорично смята, че Кирил и Методий са гърци, и търси в постъпките им гръцки патриотизъм. Той дори е на мнение, че Константин е създал и двете славянски азбуки – кирилицата, която направил с любов по подобие на гръцкия първообраз, и глаголицата, създадена по необходимост заради моравската мисия¹⁷.

Основно място в развитието на полемиката заемат поредицата статии на **В. Погорелов**. Той припомня, че високото положение, което заема баща им Лъв във византийската администрация, не изключва възможността той да не е грък, а обучението на Константин във византийския двор по-скоро потвърждава предположението, че той е от негръцки произход, тъй като това е обичаен начин да се гарантира верноподаността на съответния висш сановник чужденец. В. Погорелов изтъква и още едно от обичайните доказателства – изключително доброто познаване на славянския език, което едва ли би могло да бъде обяснено по друг начин, освен че той им е роден, защото във Византия няма практика византийци да изучават “варварски” езици. Като аргумент Погорелов изтъква и бързото съставяне на адекватна на славянската фонетична система азбука, както и изключително високото качество на първите преводи. Основното в неговата статия е, че той насочва вниманието към някои “примери на неразбиране на гръцкия текст” в превода на евангелските текстове, което според него е недопустимо за преводачи, чийто матерен език е гръцкият. Част от тези “неправилности”, както се изразява Погорелов, са учудващи и недопустими от гледна точка на гръцкото образование на Константин-Кирил. Авторът намира обяснение в “един твърде мъгляв намек” от Пространното житие на Константин-Кирил (ЖК), където се казва, че един чужденец в Солун отказал да обучава бъдещия светец на “изкуството на граматиката”, което означавало, че той е пропуснал първата степен на обучението по тогавашния учебен курс, а в Константинопол, в

¹⁵ А. Будилович. Несколько мыслей о греко-славянском характере деятельности свв. Кирилла и Мефодия, Мефодиевский Юбилейный сборник, Варшава, 1885, с. 1-117.

¹⁶ A. Leskien. Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache, Heidelberg, 1919, S. XVI.

¹⁷ A. Brückner. Cyrillo-Methodiana. 2. Thezen zur Cyrillo-Methodianischen Frage, Archiv für slavische Philologie, XXVIII, 1906, 186-218; Idem, Die Wahrheit über die Slavenapostel, Tübingen, 1913, S. 21.

царския двор, той започнал направо в следващата степен. Така той останал без теоретическо изучаване на гръцката граматика и се задоволил с практическото знание на гръцкия език. По южнославянските фонетични особености в преводите може да се заключи, че братята произхождали от племената на онези южни славяни, които впоследствие влизат в състава на България¹⁸.

Статията на В. Погорелов има голям отзвук. **Л. Милетич**, на когото тя е посветена, подкрепя аргументите му, които намира, макар и косвени, за убедителни и акцентира върху старобългарския език, с който Кирил и Методий си служат. Той също смята, че разминаванията между гръцкия текст и старобългарския превод на свещената книжнина се дължат на недобро познаване на гръцкия език от двамата братя. Подчертава мястото от ЖМ, в което се казва: “Бѣ въ юста селоуѣнина, да селоуѣне въси чинсто словѣньскѣи вѣсѣдоуѣуть.”¹⁹

Изводите на В. Погорелов подкрепя и **Ст. Романски**, като не се съгласява изцяло, че всички несъобразности в преводите се дължат на недобро познаване на гръцкия език, както и с част от примерите за западнославянски и латински влияния в тях²⁰.

В. Розов категорично не се съгласява, че Кирил и Методий не са знаели добре гръцки, изтъквайки, че преводачът или преводачите на Евангелието на славянски са имали такива трудности пред себе си, които са преодолели успешно, че е “съвършено невъзможно да им се приписва неумение да се оправят във формите на гръцкия член, склонения и спрежения. Авторът отхвърля и “намека” в ЖК за пропускане на първата степен на обучението от Константин, като изтъква, че този пасаж идва само да покаже блестящите способности на светеца и в никакъв случай не е извинение за недостатъци в образованието му. Като анализира примерите на Погорелов, той дава друго обяснение на посочените несъответствия – някои от тях са “отстъпление пред живата славянска реч”, други обяснява с гръцкия произход на Константин и невъзможността му да се откъсне от гръцките форми и напълно да се приспособи към духа на славянския език²¹.

¹⁸ V. Pogorelov. O národnosti apoštolov slavianstva (Z badani na poli staro-slovianskej prekladovej literatury), Bratislava, r. I, t. 2, 1927, s. 183-193; В. Погорелов. Формы греческих слов в Кирилло-Мефодиевском переводе евангелия, Byzantinoslavica, r. II, v. 1, 1930, 1-26; Същият. О Кирилло-Мефодиевском переводе Евангелия, Труды V Съезда русск. акад. организации за границах, ч. 1, с. 299-324; Idem, Sv. Cyril, sv. Metod i Gorazd, ich činnost a pôvod, Sbornik literárno-vedeckého odboru spolku sv. Vojtecha, roč. III, Trnava, 1936, s. 9-36; Idem, Importance de la forme des mots grecs dans la traduction cyrillo-méthodienne, V-ème Congr. int. d'études byzantines, Sunti delle comunicazioni, Roma, 1936, p. 68.

¹⁹ Л. Милетич. Рецензия в: Македонски преглед, 1927, кн. 3, с. 120-123.

²⁰ Ст. Романски. За народността на Кирила и Методия, Училищен преглед, 1927, кн. 9-10, с. 1482-1491; Същият, Кирил и Методий – българи. В: Св. св. Кирил и Методи, С., 24 май 1936, с. 11.

²¹ В. Розов. Валерий Погорелов. Формы греческих слов в Кирилло-Мефодиевском переводе Евангелия, Byzantinoslavica, II; Slavia, roč. X, 1931, с. 807-815.

Идеята на В. Погорелов за това, че Кирил и Методий не са знаели гръцки, среща възражение и от **Б. Геров**, според когото от евангелските преводи не проличава подобно нещо. Той разглежда подробно примерите на Погорелов и смята, че от тях личи не само тънко познаване на славянския, но също така тънко познаване и на гръцкия език. Някои от отклоненията в преводите се дължат на недостатъчно внимание или на недостатъчно познаване на реалната среда на новия завет, както и на процеса на преписване и поправка на превода. Той намира за сериозен и положителен довод за славянски произход на Кирил и Методий факта, че старобългарският превод на Четвероевангелието разкрива съвършено правилен старобългарски език, но е на мнение, че е погрешно и безрезултатно да се търсят доводи за славянския им произход в незнанието на гръцки. От друга страна, Б. Геров смята, че от каквато и народност да е Константин-Кирил, той е имал възможност да се запознае добре с гръцки, тъй като не можем да си представим, че човек с високо обществено положение, комуто са възлагани важни мисии, е бил с недостатъчни познания по този език и да не е знаел елементарни неща от гръцката граматика²².

Скептичен към възможността за някакво разрешаване на въпроса за народността на славянските апостоли е **Й. Вайс** в отзив за работите на Погорелов. Доказателствата могат да бъдат разглеждани от една или друга гледна точка с оглед на поставените цели и да изведат едно или друго решение. Филологическите доказателства се основават само на дошли до нас текстове, като се подчертава, че до нас няма стигнал нито един оригинален текст и разстоянието във времето между първообразите и притежаваните от нас днес преписи е двеста години. Същевременно той подчертава, че Кирил и Методий са знаели гръцки и са познавали гръцкия текст на Евангелието по-добре, отколкото той се познава днес²³.

М. Вайнгарт, който също поддържа гръцката теза, намира обяснение за съвършенството на преводите, също както А. Лескин, в билингвизма на Кирил и Методий, като гръцкият и славянският им били съвършено еднакви²⁴.

Тезата за смесения произход има поддръжник в лицето на **Фр. Гривец**. Той не отрича, че филологическите доказателства свидетелствали в полза на славянския им произход, но смята, че по-скоро жената на Лъв би могла да бъде славянка и по такъв начин би могло да се обясни защо славянският изглежда като майчин на братята. Обаче пространните жития изтъкват

²² Б. Геров, Към въпроса за народността на Кирил и Методий, *Slavia*, t. XVII, 1939-40, с. 38-53.

²³ J. Vajs, Několik poznámek k článku prof. Val. Pogorelova "O národnosti apoštolov slovanstva", Bratislava, II, 1928, s. 231-232.

²⁴ M. Weingart, Z nové literatury o otázkach cyrillomethodějských, *Byzantinoslavica*, roč. VI, 1935-36, с. 336-338.

характерен за гърка византиец политически и културен патриотизъм – това личи от диспутите със сарацини и хазари²⁵.

Фр. Дворник също не приема доводите на В. Погорелов. Той смята, че неточностите при предаването на гръцкия текст на трудни места от Свещеното писание не могат да се обяснят със славянския произход на братята, тъй като тези трудни места биха били трудни и за гърк по рождение. Що се отнася до отличното познаване на славянския език от Кирил и Методий, той приема за вероятна хипотезата на Гривец за това, че майка им може да е славянка, като същевременно припомня какво голямо място заема славянският етнически елемент във Византия по това време. Дворник обръща внимание и на факта, че авторите на пространните жития на Кирил и на Методий никъде не споменават, че двамата имат славянска кръв, което би предизвикало симпатиите на славяните, за които са били предназначени житията. Освен това Константин-Кирил, който е представен в житията като главния автор на славянската азбука, винаги пише на гръцки и не допринася за обогатяването в същата степен на славянската литература както Методий. Що се отнася до Методий, той се сближава със славяните по време на своята служба като управител на славянско княжество, според него в района на Струма, и после в Моравия. Едно е сигурно, завършва Дворник, и това е, че Константин-Кирил и Методий са гърци по народност²⁶.

Към тезата за славянския произход се присъединява и **В. Гр. Василева** на базата на подробен библиографски преглед на въпроса²⁷. **Ст. Стойков** набляга на езикови доказателства, като приема, че гърци не биха могли да владеят толкова добре славянски език. За него Кирил и Методий са “българи по кръв”, тъй като славянското племе, от което произхождат, по-късно се влива в българския народ. Заради славянския си произход двамата братя не се интересуваха от разпратата между Рим и Константинопол²⁸.

Гръцкият произход на братята се поддържа от **М. Малецки**, който тръгва от постановката за пълния им билингвизъм. Според полския учен, който намира някои от изводите на Погорелов за смехотворни, Кирил и Методий не биха схванали тъй добре славянската фонетична система, ако не беше им помогнал техният солунски гръцки говор. Този говор принадлежал на северногръцката езикова област, която по отношение на фонетичната си система, поне в съвременното, не се различавала почти по нищо от повечето славянски говори в Южна Македония. Той обръща внимание и на състоянието на новогръцкия език по времето на славянските апостоли и смята, че

²⁵ F. Grivec. O narodnosti slovanskych apostoluv, Bratislava, I, 1927, 510-511; F. Grivec. Konstantin und Method. Lehrer der Slaven, Wiesbaden, 1960, S. 41, 52, 60, 239.

²⁶ F. Dvornik. Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance, Prague, 1933, p. 333-334.

²⁷ В. Гр. Василева. Въпросът за народността на св. Кирила и Мефодия, Родина, 1941, кн. 3, с. 146-154.

²⁸ Ст. Стойков. Езикът и народността на Кирила и Методия, Духовна култура, кн. 72, 1936, с. 495-498.

някои от недостатъците на преводите, намерени от Погорелов, могат да се обяснят с влияние на говоримия простонароден гръцки, а не с писмения, който бил архаичен и придържащ се към различни изкуствени “атически” предписания. Смята, че някои от гръцките заемки в първите преводи са направени не от Кирил и Методий, а че те вече били влезли в славянския език²⁹.

В ново време полемиката продължава с многобройните работи на Е. Георгиев. От една страна, той разглежда Кирил и Методий като продукт на тяхната епоха и на общественно-политическия и културния живот на Византия, като обаче непрекъснато подчертава връзката им със славянския свят. Припомня, че родният им Солун е център на една заселена предимно със славяни област и се явява най-големият център за разпространение на гръцката култура и християнството сред славяните на Балканския полуостров. Според него фактите дори давали възможност да се твърди, че те са кръвно свързани със славянството, “че са произхождали от славянско или отчасти славянско семейство, което външно е давало свършен вид на гръцко (...), но което още е пазело своето славянско съзнание и своя славянски език”. За тези си изводи авторът се осланя на изследванията на М. Погодин, Ф. И. Успенски и В. Погорелов. Основно място той отделя на факта, че Кирил и Методий “са владеели свършено славянската реч”, че азбуката в свършенство предава славянската реч, а приведените текстове “предлагат славянската морфология и лексика в тяхното многообразие и с такива отсенки, каквито знаем само на родния си език”. Най-накрая Е. Георгиев смята, че Кирил и Методий служат на славянството не с християнско или мисионерско въодушевление, а “със страст, патриотична преданост, вдъхновение”. Е. Георгиев спори със защитниците на гръцката теза с познати аргументи. Той припомня думите на император Михаил III от ЖМ за солуняните, които всички говорили чисто славянски. Местата от пространните жития, където според гръцката теза личи гръцки произход на братята, той тълкува или като чисто византийски моменти, или като чисто агиографски. Сведението на Меморандума на Залцбургската архиепископия, където Методий е наречен грък, той тълкува в смисъл “византиец”. На Солунската легенда, където Кирил е грък по рождение, противопоставя “Успение Кирилово”, което той свързва с ранната старобългарска традиция и дори с Климент Охридски, където той е “родом българин”. Смята за естествено, ако управителят на Солун е грък, то помощникът му, т. е. Лъв, бащата на Кирил и Методий, да е славянин или поне “да води славянка” и да е знаел славянски, за да може управителят да се справя със славянското население³⁰.

²⁹ M. Malecki. Czy św. Cyryl i Metody byli Słowianami? Inter arma. Zbiór prac ofiarowany prof. K. Nitschowi, Kraków, 1945, s. 51-57; М. Малецки. Славяни ли са били св. Кирил и Методий?, Език и литература, 1947, кн. 1, с. 54-58.

³⁰ Е. Георгиев. Кирил и Методий, основоположници на славянските литератури, С., 1956, с. 18-21; Същият, Кирил и Методий. Истината за създателите на българската и славянската писменост, С., 1969, с. 96-100.

Подобни възгледи има и **А. Милев**, който използва “Успение Кирилово”, и също смята, че щом Климент Охридски е наречен българин от покъсните византийски писатели Теофилакт Охридски и Димитър Хоматиан, то значи, че и Кирил и Методий са българи. Той използва и някои от обичайните аргументи – прочутото място от ЖМ: “Вие сте солуняни...”, доброто знаене на славянски език и блестящия превод на светите книги. А. Милев допуска, че съвременните на братята гръцки автори не пишат нищо за тях, защото те твърде много залягали за преуспяването на славяните. “Покръстване на баварци и каринтийци” А. Милев разглежда като извор за славянския произход на Кирил и Методий, а не обратно³¹.

Ив. Дуйчев, който смята Кирил и Методий за билингвисти, произхождащи от гръцизирана славянска фамилия от Солун, поправя текста на ЖМ, гл. II, където в израза: “По томоу же и пьрци, любаци и из дѣтска, чьстьнѣна вьсѣды дѣтѣхоу...”³², заменя думата “пърци” с “гръци”, която смята за първична³³. Така този пасаж свидетелства според него за славянския произход на Методий, без да противоречи на контекста на целия пасаж от гл. II³⁴.

Д. Ангелов от своя страна приема идеята за смесения им произход – баща грък, майка славянка. Според него широтата на Кириловите схващания по въпроса за езиците може да се обясни главно с обстоятелството, че той не се чувствал напълно ромей по своя произход и знаел, че в жилите му тече славянска кръв³⁵.

Френският учен **А. Ваян** не взема категорично отношение по въпроса, но когато трябва да определи кой е автор на “Проглас към Евангелието”, цитирайки А. Брукнер и Р. Нахтигал, приема, че това не може да бъде Константин-Кирил, тъй като той никога не е писал на славянски, бидейки грък³⁶.

³¹ А. Милев. За народността на Кирил и Методий. В: Делото на Кирил и Методий. Година на световна прослава 1969, С., 1972, с. 232-236; Същият, За народността на светите братя Кирил и Методий, Духовна култура, 1977, кн. 7, с. 18-20.

³² Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 187.

³³ Тази дума се тълкува по различен начин от различните автори. А. Vaillant. Quelques notes sur la Vie de Méthode, Slavia, 24, 1963, p. 232, тълкува “пърци” като “ὄπαρχοι”. Срв. V. Tkadlčik. “Právnici” v Životě Metodějově, Slovo, t. 22, 1972, с. 41-50; I. Dujčev. Graeci amantes eum a puero, Medioevo Bizantino-Slavo, v. 3, Roma, 1971, p. 125-132, с още примери и литература.

³⁴ И. Дуйчев. Из старата българска книжнина, т. 1, С., 1943, с. 190; Същият. Македония в българската история, С., 1941, с. 11; I. Dujčev. Problèmes cyrillométhodiens, Medioevo Bizantino-Slavo, v. 3, Roma, 1971, p. 115-117; Idem, Graeci amantes eum a puero, 125-132.

³⁵ Д. Ангелов, Кирил и Методий и византийската култура и политика. В: Хиляда и сто години славянска писменост (863–1963), С., 1963, с. 57.

³⁶ А. Vaillant, Une poésie vieux-Slave : La préface de l’Evangile, Revue des Etudes Slaves, t. 33, 1956, f. 1-4, p. 24.

М. Алтбауер, разглеждайки някои старославянски форми, приема че Кирил и Методий са гръко-славянски билингвисти, но от гръцки произход, тъй като тези форми са предадени в множествено число, а не в единствено, както би трябвало да е на славянски³⁷.

Славянската идея се подкрепя в няколко статии и от К. Мечев, който смята, че Кирил и Методий са съставили първото славянско писмо (кирилицата) по самоинициатива и че “по “божие усмотрение” Кирил се родил сред славяните, за да стане просветител на народа си”. Поради това, че двамата братя не са гръци, съвременните византийски извори не споменават нищо за тях. Мечев обръща внимание върху известното място от ЖК в гл. IX, където, при хазарската мисия хаганът се обръща към Константин с думите: “Каа ѿ твѡа чѣсть, да те посадимъ на своѣ уинѣ? Онъ же рече: “Дѣда имахъ велика и славна зѣлѡ, иже близъ црѣа стоаше. И данноу емоу велію чѣсть ѡвръгъ, изгнанаъ высть, и на странѡу земліе шѣ, обнища, и тамо ме роди. Яз’ же дѣдню чѣсть прѣжнюю ище, не достигѡ иное пріети, Яданов’ въ есмь вѣноукъ.”³⁸

Тезата си авторът подкрепя и с други цитати от ЖК – мястото, където се казва, че пеленачето Константин не искал да бозае от чужда гръд, като “чужда” се приема като “гръцка”, привежда също свидетелството на мурфатларските надписи, датирани от него преди покръстването (864–865 г.), в които той намира буквите от кирилицата и глаголицата, нямащи гръцки прототип. К. Мечев открива потвърждение на своята теза както в известното място от ЖМ, където императорът твърди, че всички солуняни говорят чисто славянски, така и в “Залцбургския аноним” (“Покръстване на баварци и каринтийци”), където Мечев смята, че Методий е определен като “славянин по род и грък по вероизповедание”. Подобно на Венелин и др., Мечев идентифицира “българи” и “славяни”. В пасажа: “Закон’ же ѡ ба пріемша, не своѣмоу племени, такоже Явраамъ, нъ езикоу, иже не разѡмѣше деснице вжїе...”³⁹, авторът намира не разграничителна линия, по която може да бъде узнат гръцкият произход на Кирил и Методий, а разлика между две клонки на славянския род⁴⁰. В подкрепа на тезата си той използва и някои явни топоси от Похвалното слово за Кирил и Методий, където се казва, че двамата братя са от добро семейство и баща им бил богобоязлив и изпълнявал

³⁷ M. Altbauer, Scs. Locativus pluralis въ содомѣхъ, Slovo, 9-10, Zagreb, 1960, s. 131.

³⁸ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, 96-97.

³⁹ Климент Охридски. Събрани съчинения, т. 1, обр. Б. Ст. Ангелов, К. М. Куев, Хр. Кодов, С., 1970, с. 485.

⁴⁰ К. Мечев. Средновековни българи. Книжовници, държавници, борци, С., 1989, 7-16, 40-41; Същият. Юрий Иванович Венелин и вопрос о национальной принадлежности Кирилла и Мефодия, Bulgarian Historical Review, 1978, 2, 72-85; К. Меѣв. De l'appartenance nationale des éducateurs slaves Cyrille et Méthode, Palaeobulgarica, 1982, N 3, p. 174-179.

божиите заповеди. Потомството на такъв човек ще пребъде във вековете, се казва също там. В това Мечев намира информация за народностната принадлежност на баща им. Щом Лъв е поставил началото на род, чието име никога няма да се забрави, значи той е бил от български произход, тъй като авторът му е симпатизирал⁴¹.

Схващанията на Е. Георгиев срещат критика в изследванията на редица гръцки учени. **П. Христу** набляга на църковно-мисионерския характер на делото на “елинските апостоли” сред славянския свят⁴². В статията на **Т. Анастасиу** в същия сборник се изтъква, че блестящото образование, което двамата елини получили в Константинопол, е било достатъчно, за да се подготвят за мисия сред славяните⁴³. В статията на **К. Бонис** е направен опит да се изведе генеалогията на Кирил и Методий, като авторът търси родствени връзки с Платон, вуйчото на Теодор Студит, през император Константин VI, императрица Теодора, император Михаил II и патриарх Фотий, използвайки някои писма на Теодор Студит и надписи от подовата мозайка на църквата “Св. Димитър” в Солун⁴⁴.

Идеята на К. Бонис не се приема⁴⁵. Тя веднага среща възражения и от **В. Тъпкова-Заимова**, която изтъква, че няма нито една пряка податка за търсените родствени връзки. В подкрепа на идеята за славянския произход на Кирил и Методий авторката подчертава факта, че при подготовка на религиозни мисии Византия обикновено избирала лица от местен произход, както в случая с Улфила. Тя също набляга на основното познаване на славянската фонетична система от тях, което не може да се добие от школко образование. На базата на това авторката предполага, че Лъв е бил славянин

⁴¹ К. Мечев. Към литературната характеристика на общото похвално слово за Кирил и Методий. В: Константин-Кирил Философ, С., 1969, с. 97.

⁴² Π. Χρηστού. Ἐπιδιώξεις τῆς ἀποστολῆς Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, Κυρίλλω καὶ Μεθοδίῳ τόμος ἐόρτιος ἐπὶ τῇ χιλιοστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἐτηρίδι, I, 1966.

⁴³ Τ. Ἀναστασίου. Ἡ κατάστασις τῆς παιδείας εἰς τὸ Βυζάντιον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 9^{ου} αἰῶνος, Κυρίλλω καὶ Μεθοδίῳ τόμος ἐόρτιος ἐπὶ τῇ χιλιοστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἐτηρίδι, I, 1966; Idem, Βίος Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, Βίος Μεθοδίου, Βίος Κλήμεντος Ἀχρίδος, Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 12, 1968.

⁴⁴ Κ. Γ. Μπόνη. Οἱ ἅγιοι Κυρίλλος καὶ Μεθόδιος οἱ τῶν Σλάβων ἀπόστολοι καὶ ἡ βασιλικὴ τοῦ ἁγίου Δημήτριου Θεσσαλονίκης, Κυρίλλω καὶ Μεθοδίῳ τόμος ἐόρτιος ἐπὶ τῇ χιλιοστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἐτηρίδι, I, 1966, 249-289; Οἱ ἄλλοι ἱεραπόστολοι τῶν Σλάβων Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ὑπὸ τὸ νέον φῶς τῆς ἐπιστήμης, Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τ. VI, Ἀθήναι, 1967; K. Bonis, Die Slavenapostel Kyrillos und Methodios und die Basilika des hl. Demetrios von Thessalonike, Athen, 1969.

⁴⁵ Б. Ст. Ангелов, Х. Кодов. В: Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 142; I. Sevcenko, On the Social Background of the Cyril and Methodius, Byzantium and the Slavs in Letters and Culture, Cambridge – Mass. – Napoli, 1991, p. 492, въпреки че авторът застъпва гръцката теза, вж. с. 481.

– християнин от местното солунско население. В. Тъпкова-Заимова обръща внимание на известното място от ЖМ, където, след като се разказва, че Методий бил изпратен за управител на славянско княжество, се добавя: “да вы прооучишъса въсѣмъ обычаемъ словѣнскимъ и обыклъ та по малю”, като смята, че би могло да внесе колебание относно славянския произход на Методий. Тя отхвърля обяснението на И. Дуйчев, че житиеписецът е искал да подчертае, че това е повратна точка в живота на Методий, който се откъсва от византизма, и смята, че тук се набляга на факта, че Методий отива в княжеството именно като византийски управител, като представител на официалната византийска власт. Освен това авторката отхвърля идеята проблемът да се решава с помощта на късни паметници (вкл. защитаващи славянската теза, като “Успение Кирилово” например) и обяснява мълчанието на гръцките извори за делото на Кирил и Методий с факта, че византийските автори се занимавали със събития, свързани главно със столицата. Съвременният на Методий извор “Покръстване на баварци и каринтийци”, където той е наречен “грък”, авторката оборва с добавка към същото съчинение, където той е наречен “славянин”, и смята, че първото определение не е етническо, а отразява поданството му⁴⁶.

Тезата на К. Бонис подробно е опровергана също от П. Николов, който анализира предложените родствени връзки⁴⁷, и от Т. Василевски⁴⁸.

Важно значение за изясняване на проблема има статията на Д. Петканова “Кирил и Методий в някои легендарни книжовни паметници”, макар че в нея авторката не взема пряко отношение по него. Тук тя проследява процеса на свързване на Кирил и Методий с българите и България, който в крайна сметка завършва с появата на известия в някои паметници, че двамата са “българи по род” (“Успение Кирилово”, “Успение Методиево”)⁴⁹.

А. Е. Тахиаос си поставя за цел да разгледа абсолютно всички извори за решаване на въпроса, като признава за най-важни Пространното житие на Константин-Кирил (ЖК) и Пространното житие на Методий (ЖМ), първото от които смята за написано на гръцки от монах грък в Рим с помощта на Методий, а второто – в Моравия на славянски. Авторът на първо място подчертава принадлежността на двамата братя към гръцкото византийско об-

⁴⁶ В. Тъпкова-Заимова. Солунските славяни и произходът на Кирил и Методий. В: Константин-Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100 год. от смъртта му, С., 1969, 63-68; Същата, Средата в която израснаха. В: Делото на Константин-Кирил Философ, Година на световна прослава 1969, С., 1972, 229-230; V. Tapkova-Zaimova, Les Slaves de Salonique et l'origine de Cyrille et Méthode, Variorum Reprints, London, 1979, N X, p. 61-69.

⁴⁷ П. Николов. Константин Философ-Кирил и Методий и славяните, Известия на българската патриаршия, т. 3, 1985, с. 9-29.

⁴⁸ Т. Василевски. България и Византия (IX–XV в.), С., 1997, с. 71.

⁴⁹ Д. Петканова. Кирил и Методий в някои легендарни книжовни паметници. В: Константин-Кирил Философ, С., 1969, с. 75-84. Ср. по този въпрос Д. Чешмеджиев, Кирил и Методий в българската историческа памет през средните векове, С., 2001, 79-109.

щество, която той проследява в различни моменти от ЖК – при сарацинската и хазарската мисия, където са освободени пленници гърци, при смъртта на Константин-Кирил в Рим, където всички гърци са събрани, за да го опеят⁵⁰.

След това той разглежда Похвално слово за Кирил, където според него Климент Охридски, за когото има сигурни податки, че е от славянски произход, ясно показвал, че той не смята Константин-Кирил за свой сънародник, а това, което ясно личало от текста, е, че славяните получили от чужбина “новия апостол”. Тълкувайки израза “моѣмоу ѣззыкоу” като “мога народ”, той смята, че в пасажа: “блажж многогласны твои ѣззыкъ ниже моѣмоу ѣззыкоу трѣбезнауалнааго божества зарѣ вснав’ши мракъ грѣховны шгна”⁵¹, има сведение за това, че Константин е от друг, различен от Климентовия народ, тъй като Климент не би се изразил така, ако Кирил принадлежеше към неговия народ. Друго облажаване от похвалното слово: “блажж пречистнѣї твои ржцѣ имаже сьниде моѣмоу ѣззыкоу богорадоумнаа тжца, напавѣци боготжуноа росож, изгорѣв’шаа грѣхов’ноа соухотоа сердца наша.”⁵², тълкува по същия начин⁵³. Авторът на ЖМ, бидейки славянин, не бил добре осведомен за това, което се случвало във Византия, и затова той пренебрегвал важните факти за сметка на други по-маловажни. Главното доказателство на привържениците на славянската теза – пасажа от гл. 5 на ЖМ: “Ѣты во юста селоунина, да селоунане вси чисто словѣньскы весѣдоуютъ...”, Тахиаос смята за допълнително вмъкнат, защото липсва в ЖК, като добавя, че в два от преписите вм. “словѣньскы” се чете “селоуныскы”, което очевидно за него е по-вярното четене. Цялата тази част от ЖМ е съмнителна според него, защото императорът не можел да каже такова нещо, тъй като знаел, че в Солун не се говори славянски⁵⁴. За сметка на това авторът обръща внимание на други два момента от ЖМ, където личал добре гръцкият произход на двамата братя. Първият е цитираното място от гл. II, където се говори за изпращането на Методий за управител на славянско княжество⁵⁵. Тук са изтъкнати два момента – че Методий произхожда от благородническа фамилия, която не може да бъде славянска, защото иначе ще трябва да приемем, че славянският елемент в Солун е преобладаващ през IX в. Това не може да се приеме, защото съществуват само изолирани сведения за славяни в района на Солун през VIII в. (в района на Струма), които са били асимилирани от гръцкия елемент там. Мненията за масово славянско население в района на

⁵⁰ А.-Е. Tachiaos. L'origine de Cyrille et Méthode. Vérité et légende dans les sources slaves, Cyrillomethodianum, t. 2, 1972-73, p. 103-107.

⁵¹ Й. Иванов. Български старини из Македония, С. 1931, с. 331-332.

⁵² Й. Иванов. Български старини из Македония, с. 332.

⁵³ А.-Е. Tachiaos, op. cit., 107-111.

⁵⁴ А.-Е. Tachiaos, op. cit., 112-114.

⁵⁵ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 187.

Солун, основаващи се на сведенията на Йоан Камениат, авторът смята за пълна хипотеза. Вторият момент е изразът: “да вы прооучилъса въсѣмъ ѡбываемъ словѣнскимъ и обываѣтъ ꙗко малоу...”, който действително може да бъде използван в защита на гръцката хипотеза⁵⁶. Друг момент е мястото в същата гл. II: “По сихъ же въсѣхъ бѣ милостивѣи, иже хошеть да вы всаакъ ѡлѣкъ спсѣнѣ вълѣ и въ разоумѣ истиннѣи пришьлѣ, въ наша лѣта ꙗзѣка ради нашего, о немъ же са не бѣ никътоже николиже попекаѣ, на добръи чинѣ въздвиге нашего оучителя, блжнаго оучителя Мефодиа...”⁵⁷, където личало разграничаване на автора и Методий в етническо отношение⁵⁸.

В пасажа от вторичната редакция на общото похвално слово за Кирил и Методий: “... прѣселника во выста ѡучества своего и пришьца въ землю тоуждѣ. Законъ же ѡ бѣ пріемша, не своему племени, такоже Явраамъ, нѣ езѣкоу, иже не разѡмѣше деснице вѣжѣ...”⁵⁹, Тахиаос, противно на К. Мечев, намира сведение, че Кирил и Методий, за разлика от Авраам, са просветили един чужд народ. Потвърждение на своята теза авторът намира и в друг пасаж от похвалното слово: “... прѣидоста ѡ тоудоу на западныѣ страны, блговѣствоуѣща слово вѣжѣ въ езѣкъ новъ, и въсь црѣквенны законъ прѣложивша ѡ грѣвѣскаго езѣка, въ свои езѣкъ прѣдаста имъ.”⁶⁰, тъй като Кирил и Методий не принадлежали към “новия народ” (“езѣкъ новъ”). Този извод авторът подкрепя с още една употреба на израза “езѣкъ новъ”, която намира в един акростих Константин Преславски, когото смята за автор на общото похвално слово⁶¹. Но тази подкрепа не е сигурна и разколебава тезата на Тахиаос, доколкото там “езѣкъ” се превежда по-вероятно с “език”, а не с “народ”.

Доказателства за гръцкия произход на братята Тахиаос намира дори в “За буквите” на Черноризец Храбър, в израза “и посла имъ”⁶², от изречението: “Потом же ѡлколювѣць бѣ строи въса и не штавала ѡлѣа рѡда словѣнска безъ разѡма, нѣ въса на разоу привола и спсѣнѣе помилова рѡ словѣнскъ, и посла имъ стѣго Кѡнстантина Филосѡфа...”⁶³.

⁵⁶ А.-Е. Tachiaos, op. cit., 114-117.

⁵⁷ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 187.

⁵⁸ А.-Е. Tachiaos, op. cit., 117-118.

⁵⁹ Климент Охридски, цит. съч., т. 1, с. 485.

⁶⁰ Климент Охридски, цит. съч., т. 1, с. 487.

⁶¹ А.-Е. Tachiaos, op. cit., 119-122.

⁶² А.-Е. Tachiaos, op. cit., 124-125.

⁶³ Й. Иванов. Български старини из Македония, с. 443.

По-нататък Тахиаос разглежда съобщенията в по-късните паметници, като напр. преписа на службата на Константин-Кирил от Скопския миней, където светецът е световен апостол, но с български книги⁶⁴; краткото житие на Методий, където се казва, че: “Югда же высть ѿ лѣтъ постави юго княземь въ Словѣнѣхъ. И пребывъ тамо 1 лѣтъ, извыче языкъ словенскыи”⁶⁵, а също се твърди, че Методий заминал за хазарската мисия, защото: “Кочуриль же оумоли брата своего Мефедия, ити съ совою, яко оумѣнше языкъ словѣнскыи”⁶⁶. Тези сведения, които нямат особена стойност сами по себе си и могат лесно да бъдат оборени от историческа гледна точка, комбинирани с известията на съответните места в ЖМ, стават важни доказателства за гръцкия произход на братята. Оттук се прави изводът, че Константин не е знаел славянски, което се подкрепя с мнения, изразени от А. Брукнер и А. Ваян, който смята, че той не е написал нито едно оригинално произведение на славянски, както и с теорията на Константин Костенечки, че Константин-Кирил не е превел сам богослужебните книги, а с помощници от различни славянски народи, което показвало разграничаването на Константин-Кирил от славяните. Тезата си най-сетне Тахиаос подкрепя и с едно съобщение в “руската летопис” (собствено “Повесть временных лет”), където се казва, че в Солун имало човек на име Лъв, който имал двама синове, разбиращи славянски. Понеже се казвало, че те “разбирали”, а не “говорели”, това значело, че те са гърци⁶⁷.

Тахиаос отминава без голямо внимание Краткото житие на Константин-Кирил (“Успение Кирилово”), като намира, че съобщението в него, че Кирил е “родом българин”, не почива на реални сведения, а е рожба на обстановката на национална екзалтация по време на Второто българско царство. Легендарният елемент, характерен за българските по произход паметници, достига своя апогей в Солунската легенда, датирана от него в края на XIII – нач. на XIV в., в която въпреки историческите грешки има и верни сведения, като това, че Кирил е грък по рождение⁶⁸.

Накрая авторът завършва с Паисий Хилендарски, у когото също намира податки за гръцкия произход на братята. Възникването на славянската и българската идея за произхода на братята той свързва с движението на славянофилите в Русия и Чехия, с българското национално възраждане и борбата за независима българска църква⁶⁹.

⁶⁴ А.-Е. Tachiaos, op. cit., 126-129.

⁶⁵ А. Теодоров-Балан. Кирил и Методи, св. 2, С., 1934, с. 38.

⁶⁶ А. Теодоров-Балан, цит. съч., с. 38.

⁶⁷ А.-Е. Tachiaos, op. cit., 130-133.

⁶⁸ А.-Е. Tachiaos, op. cit., 134-135.

⁶⁹ А.-Е. Tachiaos, op. cit., 138-140.

А. Х. Е. фон Сулмтал и М. Маргаритов основават “славянобългарския” произход на двамата братя на базата на вече цитирания диспут у хазарския хаган от гл. IX на ЖК:

“Каа ѿ твѡа чѣсть, да те посадинь на своѣ ѹинѣ” Онь же рече: “Дѣда инахъ велика и славна зѣлѡ, иже близъ црѣа стоаше. И данноүю емя велию чѣсть ѡврьгъ, изгнанаъ высть, и на страну зѣмлю шѣ, обнища, и тано ле роди. Яз’ же дѣднюю чѣсть прѣжнюю ище, не достигѡ иное пріети, Яддиов’ вѡ есмь вѣноүкъ.”⁷⁰

Като отхвърлят традиционните коментари на това място, в които се смята, че има алюзия за библейския мит за Адам и Ева, и под “прародителска чест и достойнство” трябва да се разбира първоначалното “райско достойнство” на прародителите⁷¹, авторите приемат, че това е указание за славянобългарския произход на Константин-Кирил. Той произхождал от семейство на прогонени от България славяно-българи от болярски род, близки до ханския двор⁷². Тезата намира поддръжник в лицето на П. Николов, който се опитва да ѝ придаде по-научен вид⁷³. Парадоксално нейно разклонение търси (пра)български произход на Кирил и Методий⁷⁴. Тази хипотеза среща съпротива в науката на базата на меродавното тълкуване на цитирания пасаж от ЖК, направено от Гривец – Томшич⁷⁵.

На базата на срещаните в някои чешки паметници от XIV в. и насетне имена за Кирил и Методий – Крху (Црху) и Страхота, също се търси потвърждение на славянския им произход. Тази хипотеза не се приема не само защото паметниците са късни, а и защото Методий е наречен някъде Хроз-

⁷⁰ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 96-97.

⁷¹ Вж. подробно по този въпрос Fr. Grivec, Fr. Tomšič, Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes, Zagrebae, 1960, 242-246; вж. Б. Ст. Ангелов и Хр. Кодов. В: Климент Охридски, пак там, с. 144, бел. 9; Б. Н. Флоря, Сказания о начале славянской письменности, М., 1981, с. 120.

⁷² A. Hoffer Edle von Sulmtal, M. Margaritoff. Ein Versuch zur Bestimmung der Nationalität der Slavenapostel Konstantin und Method und zur Deutung einiger damit zusammenhängender Umstände, Hamburg, 1980; А. Х. Е. фон Сулмтал, М. Маргаритов. Опит за анализ на отговора на Константин-Кирил в двореца на хазарите като принос към въпроса за произхода на неговата фамилия. В: Първи международен конгрес по българистика. Симпозиум Кирило-Методиевистика. Доклади, С., 1982, 96-105 (= Духовна култура, 1983, кн. 2, 23-28); А. Х. Е. фон Сулмтал, М. Маргаритов. За Кирил и Методий. Опит за определяне на народността на славянските апостоли Константин и Методий и обяснение на някои свързани с този въпрос обстоятелства, С., 1989.

⁷³ П. Николов, цит. съч., с. 14-20.

⁷⁴ Г. Симеонова. Загадките около етническия произход на солунските братя или на кое племе собствено принадлежат светците Кирил и Методий, С., 1993.

⁷⁵ Δ. Γόννη, ‘Η καταγωγή τοῦ ἁγίου Κυρίλλου καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ γι’ α τῆ, στό δεῖπνο τοῦ ἀζάρου Χαγάνου, Πρακτικά συνεδρίου ἑορταστικά καὶ ἐκδηλώσεις, Θεσσαλονίκη, 1986, 217-254; Д. Чешмеджиев. Невероятна хипотеза за Кирил и Методий, Векове, 1989, кн. 3, с. 58-61.

нота, което потвърждава, че става въпрос за несръчен превод на чешки посредством латинската дума “metus” (страх)⁷⁶.

Т. Василевски отхвърля двата най-използвани пасажа за определяне на етническата принадлежност на Кирил и Методий от ЖМ – от гл. II: “... да въи прооучилъса въсѣмъ обвѣдаемъ словѣньскыиимъ и обвѣкль га по малюу.”, и от гл. 5: “Въи во юста селоунаина, да селоунане въси чюсто словѣньскыи вестѣдоують”, които той цитира като евентуални доказателства за гръцкия произход на братята. Полският учен въвежда в обращение други места от Пространните жития. На първо място, това е следният пасаж от гл. I на ЖК: “Еже сътвори и въ наше роди (въ нашъ родъ), въздвигы намъ оучителя сего, иже просвѣти еззыкъ нашъ...”⁷⁷, като добавя, че понеже автор на житието със сигурност е Методий, то това е доказателство, че братята са славяни⁷⁸. Второто място е от гл. XIV на ЖК, където пратеникът на Ростислав казва на император Михаил III: “Людемъ нашимъ поган’ства се ѿврыг’шимъ и по христѣанскыи се законъ дрѣжещѣимъ, оучителя не имамы таковаго, иже би ны въ свои еззыкъ истиннѣю вѣрѣ христѣан’скою сказаль...”⁷⁹, като смята, че авторът, Методий, е имал предвид общия славянски език на Константин-Кирил и на моравяните, което потвърждава, че Ростислав молел за учител славянин⁸⁰.

Аналогичният фрагмент, който разказва за пратеничеството в гл. 5 на ЖМ също показва според него, че Ростислав е молел за учители славяни, които дотогава липсвали в Моравия, а не за гърци: “Бжїею милїюю съдрави юсамъ, и соутъ въ ны въшьли оучители мнози кръстїани из влахъ и из гръкъ, и из нѣмьць, оучаще ны различъ. Я ны, словѣни, проста чадъ и не имамъ, иже въ ны наставилъ на истиню и разоумъ съказаль.”⁸¹ Това според автора е единственото място в ЖМ, хвърлящо светлина върху въпроса за етническата принадлежност на братята, като отхвърля идеята на И. Дуйчев за поправката на “пъръци” на “гръци”⁸². В общото похвално слово за Кирил и Методий, в изречението “И въсь црѣквѣнныи законъ прѣложьша ѿ гръцьскаго, въ свои имъ яззыкъ прѣдаста”⁸³ Т. Василевски открива точна информация за славянския произход на братята, като отхвърля идеята на Тахиаос относно същия паметник. Използва също и “Успение Кирилово”,

⁷⁶ Т. Василевски, цит. съч., с. 72.

⁷⁷ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 89.

⁷⁸ Т. Василевски, цит. съч., с. 57-58.

⁷⁹ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 104.

⁸⁰ Т. Василевски, цит. съч., с. 58.

⁸¹ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 188.

⁸² Т. Василевски, цит. съч., с. 59.

⁸³ Климент Охридски, цит. съч., т. 1, с. 471.

като смята, че изразът “родом българин” означава, че авторът е сложил знак за равенство между българи и славяни, което пък означава, че изворът на това житие (недостигналото до нас Кратко житие на Кирил), е съдържал информация за славянски произход на светеца. Т. Василевски смята, че “*Conversio Vagoariorum et Carantonorum*” не може да бъде използван, защото и двете етнически определения за Методий в него – “грък” и после “славянин”, са професионални – отначало той е бил монах и свещеник на гръцката църква, а след това архиепископ на Великата славянска архиепископия⁸⁴. Като приема за безспорни езиковите доказателства за славянския произход – съвършеното познаване на славянския език, той се спира подробно на обществения статут на двамата братя и техния баща. На базата на подробен преглед на статута на друнгариите във византийската йерархия, и на съпоставки с други райони на империята авторът приема, че Лъв е бил елинизиран славянски племенен вожд, назначен от императора за друнгарий на славяните на солунската архонтия. Методий получил по наследство титлата архонт – според съобщението на ЖМ и после на проложното му житие – след смъртта на баща си. За наследствените права на Методий говорела самата терминология: “*кнѡжєнїє*” и “*кнѡзєлїѡ въ словѣнїѡхъ*”, точен еквивалент на гръцките термини “архонтия” и “архонт”, като добавя, че византийските императори са поставяли начело на териториите, определени като архонтии, единствено представители на местната аристокрация. Според него няма нито един случай на изпращане на императорски чиновник от гръцки произход, чужд на съответната територия, който да е титулуван архонт. Примерът обаче с протоспатария и архонт на Стримон Варда⁸⁵, известен от печат⁸⁶, не е уместен, доколкото, ако се съди по името, той е от арменски, а не от славянски произход⁸⁷. Авторът заключава, че императорският двор не е бил достъпен за синовете на един обикновен друнгарий на тема и Константин-Кирил е могъл да попадне в императорския двор, за да се обучава, само като син на славянски княз и заложник⁸⁸. По повод на статията на Т. Василевски, Д. Поливянни отбелязва, че тезата за славянския произход на Кирил и Методий е “в областта на недоказуемите исторически хипотези”⁸⁹.

Опит за обосновка на гръцката хипотеза на базата на канона за Димитър Солунски, който обикновено се приписва на Методий⁹⁰, прави Е. М.

⁸⁴ Т. Василевски, цит. съч., с. 60-61.

⁸⁵ Т. Василевски, цит. съч., с. 70.

⁸⁶ G. Zacos-A. Vegler. *Byzantine Lead Seals*, v. 1, p. 2, Basel, 1972, N 1753.

⁸⁷ И. Божилков. *КНАЖЕНИЕ СЛОВѢНЬСКО* или *ΣΚΛΑΒΟΑΡΧΟΝΤΙΑ*, Старобългарска литература, т. 28-29, 1994, с. 25.

⁸⁸ Т. Василевски, цит. съч., с. 61-72.

⁸⁹ Д. И. Польшванний. Культурное своеобразие средневековой Болгарии в контексте византийско-славянской общности IX-XV веков, Иваново, 2000, с. 34.

⁹⁰ С. Кожухаров. Канон за Димитър Солунски, Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 2, С., 1995, с. 215-217.

Верещагин. Информация за това според него се съдържа в 3-ти тропар от IX песен, като е използван новооткрит препис на канона в т. нар. *Ильина книга* (РГАДА, ф. 381, № 131):

“Потъщи сѧ, славно,
и вѧри съньсь воєводствоь си
льсть попирага тригзгыуьникъ
и чьстно нгы съхрани
и варварѣхъ стѣ, сжща оуьства ти
направи авниє въ пристанищє
чьстьноює хѣо не вѣлажще сѧ”

Авторът изключва друго авторство освен това на Методий, смята, че канонът е бил написан направо на славянски, приема, че под “варвари”, което той схваща като *terminus technicus*, се разбират славяните и по такъв начин стига до заключението, че Методий не е имал славянско самосъзнание⁹¹.

Славяните действително се явяват “варвари” за Солун, но дали те са единствените варвари, които са го нападали? И дали действително в текст, написан на славянски, самите славяни биха могли да бъдат наречени така? Независимо от това, че в сравненото място от друг препис на канона (в т. нар. Типографски миней от 1096 г., публикуван от В. Ягич) има друг тропар, то за варвари в канона се говори на няколко места и това прави посоченото място не така уникално.

Напоследък все по-често се чуват мнения, че въпросът за произхода на славянските апостоли не е толкова важен, че те били славяни по език и самосъзнание и че не трябва да се обръща внимание на тяхната кръв – “...гръцка, славянска или някаква друга.”, както например смятат П. Динеков и Д. С. Лихачов⁹². Подобно на тях И. Тот смята, че при оценяването на жизненото дело на двамата братя не трябва да се обръща внимание толкова на техния произход, а на саможертвената, безкористна, свързана с всякакви лишения и жертви дейност, която те са развивали в интерес на славянската писменност, в интерес на създаването и признаването на славянската литургия⁹³.

⁹¹ Е. М. Верещагин. Еще раз об этнической принадлежности славянских первоучителей Кирилла и Мефодия. В: Становление славянского мира и Византия в эпоху раннего средневековья (сборник тезисов), М., 2001, с. 15-20.

⁹² П. Н. Динеков, Д. С. Лихачев, Дело Константина-Кирилла Философа и его брата Мефодия. В: Жития Кирилла и Мефодия, М.-С., 1986, с. 8-9.

⁹³ Н. Tóth Imre, Cirill-Konstantin és Metód élete, működése (Bevezetés a szláv kultúrtörténetbe), Szeged, 1991, 7-9; И. Тот, Светите братя Константин-Кирил и Методий, С., 2002, с. 26-28.